

דף הנחייה

הנהגה בצל ס' דמיון 2 ד' האריא בצל פא דמיון א [רב ספי ואביון]

אנו מתחילים ללמוד סוגיות העוסקות בענייני צניעות ויצר העריות [המין]. התלבטנו מאוד האם נושא כזה ראוי להילמד בבית המדרש שלנו בו משתתפים לומדים בני שני המינים. האין בעצם לימוד שכזה פגיעה בערכי הצניעות? הכרעתנו ללמוד סוגיות אלו נובעת מן ההכרה כי התחום הזה לא פחות ואולי אף יותר מתחומים אחרים מצריך בירור ערכי והקשבה רוב קשב לתפיסתם והדרכתם של גדולי החכמים. החברה המתירנית בתוכה אנו חיים לוקחת את ערכי החופש לתחומים שונים המשפיעים על חיינו. לעיתים ניתן לתהות אם ניצול גופן של נשים [ושל גברים] לצורך קידום מכירות והשגת רייטינג גבוה הוא חלק מן החופש בו אנו רוצים לחיות ואם לזה אכן התכוון המחבר. השתדלותנו תהיה לדון בסוגיות בכנות [עם הפער הגבוה יחסית בין זמן חיבורן לבין מצבנו התרבותי היום], בפתוחות תוך השתדלות מכסימלית לשמור על מחשבה טהורה ופה טהור.

כדאי שכולנו נשתדל להיות רגישים כלפי הלומדים סביבנו, שאולי לא כולם יחפצו לשתף פעולה באופן מלא כרגיל בלימוד.

תקוותינו שנצא מן הלימוד הזה חכמים ומבינים יותר, בעלי רגישות גבוהה יותר לערכי הצניעות ולערכים אחרים בעולים מתוך הסוגיות – ובכלל שנהיה טובים.

א. המשנה

המשנה עוסקת בדיני ייחוד ובסוגים נוספים של קרבה [גופנית] לעריות. דיני ייחוד נחשפים מעט מעט בסוגיית הגמרא לכן לא נרחיב פה. נדדקק רק לפירוש הבסיסי האומר:

איסור ייחוד היא איסור החל על גבר ואישה שאינם נשואים זה לזה ואסורים ביחסי אישות, לשהות יחד לבדם, במקום שלא ניתן לראות אותם או להפתיע אותם. מקור האיסור זה הוא משום דרכי צניעות, לבל יגיעו השניים לידי חטא.

הנורמה הזו המוצבת במשנה מבקשת להעמיד מחיצה בפני חשש של עבירה. היא מעמידה מחיצה בין גברים לנשים. האם היא מעידה על חברה בה המעורבות בין גברים לנשים גבוהה או נמוכה? האם החברה בה נתבע כלל זה דומה לחברה שלנו?

אם בהשוואות אנו עוסקים מה נאמר על הנורמה המותרת של שינה בקירוב בשר בין הורים לילדים? מה זה אומר על תפיסת היצר וחשש העבירה אצל חכמים? יש לדון גם בשמירת האשה על בעלה – כיצד היא בדיוק שומרת עליו? בירורים נוספים נערוך סביב דברי התלמוד.

ב. נשים דעתן קלות עליהן

הסוגיה רחבה ועצומה ונוגעת במגוון של היבטים אידיאולוגיים, חברתיים, פסיכולוגיים והלכתיים. נעיין במעט מתוך הרבה. ראשית נשאל: מה פירוש נשים דעתן קלות עליהן? מדוע הכלל מנוסח בלשון רבים? נבחן כלל זה בשני מישורים. ראשית בהקשר של הסוגיה שלנו ואחר כך בהופעותיו הנוספות בתלמוד ובמקורות מאוחרים יותר.

1. מה פירוש הכלל בהקשר של הסוגיה שלנו?

כיצד עמדה זו מצדיקה את האיסור של איש להתייחד עם שתי נשים? שימו לב למחלוקת רש"י והריטב"א.

ריטב"א

מתניתין לא יתיחד איש עם ב' נשים. פי' אפילו עם ב' נשים וכל שכן עם אשה אחת מפני שהנשים דעתן קלה עליהן ומחפות זו על זו ולא מכספי מהדדי.

רש"י

עם ב' נשים - מפני שדעתן קלה ושתיהן נוחות להתפתות ולא תירא זו מחבירתה שאף היא תעשה כמותה:

מה פשר המחלוקת? מתי היא תבוא לידי ביטוי? ממה נובעת הדעת הקלה - לפי כל שיטה? האם יתכן ששינויים חברתיים [הכוללים שינוי במעמד האשה] יחוללו שינוי גם במוטיב 'הדעת הקלה' ואולי אף באבחנה ההלכתית שבין איש לאשה? וראו את הגישה המקיפה של המאירי:

מאירי

אמר המאירי לא יתיחד וכו' ר"ל אסור הוא להתייחד עם הערוה מפני שהדבר מפתח ומבוא לגלוי ערוה ואף על פי שאין הייחוד בכלל מנין המצות מכל מקום איסור תורה הוא קרוי כמו שהביאנו דרך אסמכתא מדכתיב בן אמך כדאיתא בגמרא וכן במסכת ע"ז הקשו יחוד דערויות דאוריתא היא ורצה לומר שהוא איסור תורה מדרך רמז ואסמכתא ומתוך כך הוא אומר שלא סוף דבר באותם שהם ערוה עליו שאסור להתייחד עם אשה אחת, אלא אף איש אחד ואפילו כשר עם שתי נשים או עם כמה ואפילו כשירות שבהן שאיש אחד מכל מקום יש לחוש שיהא יצרו תקפו במקום שאין לשם מונע והנשים שמא מתוך שדעתן קלה מתפתות זו לזו לחפות זו את זו ואף זו הנכשלת משתדלת אף להכשילה כדי שתהא אף היא עמה בצרך חפוי וגדולי הרבנים כתבו שעם שתיים אסור אבל עם הרבה מותר והדברים נראין כן מדקאמר עם שתי נשים ולא אמר עם הנשים.

מה המניע לדיני ייחוד? מה החשיבות שהוא נסמך לפסוקי התורה? מה המניע לחטא של האיש ומה המניע של האשה? כמי הוא סובר במחלוקת רש"י והריטב"א? מענין לשים לב שהאבחנה בין איש לאשה [נשים דעתן קלות עליהן] מובאית בסוגיה בשם 'תנא דבי אליהו'. בדיקה בספר זה מורה שההתייחסות היחידה שלו לסוגיה היא הפוכה... [המודגש הוא החלק הרלוונטי לדיון שלנו]

אליהו רבה (איש שלום) פרשה יח ד"ה פעם אחת הייתי

פעם אחת הייתי מהלך בתוך גולה של בבל, ונכנסתי לעיר גדולה שכולה ישראל, ואין בה גוים, מצאתי שם מלמד תינוקות אחד, ויש לפניו מאתים נערים שרובן בני שמונה עשרה ובני עשרין שנה, (ואין רבן ביניה אלא בן אחד וכן בן בלבד), בשביל מעשיהן מקולקלין של אותן נערים מת רבן ומתה אשתו ומת בנו ומת בן בנו, ומתו כל הנערים שרובן בני שמונה עשרה ורובן בני עשרים שנה, והייתי בוכה ומתאנח עליהן, בא

עלי מלאך אחד, אמר לי, מפני מה אתה בוכה ומתאנח, אמרתי לו, לא אבכה ולא אתאנח על אילו שבאו לידי מקרא ומשנה ועכשיו הלכו להן כלא היו, אמר לי, יפה אתה בוכה ומתאנח, מפני מה הן עושין דרכים מכוערין ודברים שאינן ראויים ומקלקלין את עצמן ומוציאין שכבת זרע חנם, הן לא ידעו בעצמן שמיתה משגתן, אם כך היא מידה למה נתנה משנה לחכמים (קידושין פ"ד בגמרא פ' ע"ב), לא יתייחד אדם עם שתי נשים, אבל אם תאמר אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, אין הלכה כן, שאם יעמוד אחד (ובא) [ויבא] עליה בעבירה אין כאן עדות שלימה, אבל אשה אחת מתייחדת עם שלשה בני אדם, שאם יעמוד אחד מהן ויבא עליה בעבירה יש כן עדות שלימה, (מה) [ומה] הפרש בין שנים לשלשה, אלא זה ששנו שלשה, לא שנו אלא בתלמידי חכמים ובחכמים גדולים, אבל בפריצים אפילו עם מאה לא תתייחד.

כיצד פרשנות זו מצמצמת את הפער בין גברים לנשים – מעשית ועקרונית?

2. שימו לב לסוגיה הנוספת בה מינוח זה מופיע:

שבת דף לג

יתבי [=ישבו] רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ויתבי יהודה בן גרים גבייהו. פתח רבי יהודה ואמר: כמה נאים מעשיהן של אומה זו תקנו שווקים תקנו גשרים תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק. נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר: כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן, תקנו שווקין להושיב בהן זונות, מרחצאות לעדן בהן עצמן, גשרים ליטול מהן מכס. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות. אמרו: יהודה שעילה יתעלה, יוסי ששתק יגלה לציפורי, שמעון שגינה יהרג. אזל [=הלך] הוא ובריה טשו [=התחבאו] בי מדרשא. כל יומא הוה מייתי להו דביתהו [=אשתו] ריפתא וכוזא דמיא [=לחם וקנקן מים] וכרכי [=ואכלו] כי תקיף גזירתא אמר ליה לבריה: נשים דעתן קלה עליהן דילמא מצערי לה ומגליא לן. אזלו טשו במערתא [ומכאן הספור המפורסם על רשב"י במערה].

מה פירוש מינוח זה כאן? האם ניתן למצוא פרשנות משותפת לשתי הסוגיות?

[הפער בנוסח: אצלנו 'קלות' ושם 'קלה' מתהפך בכתב יד וותיקן].

במהלך הדורות נעשה שימוש מרחיב במינוח זה ראו למשל את שני המקורות הבאים:

ראשית את השימוש בפיו של אברהם המתלבט לפני העקידה כיצד ואם לשתף את שרה בציווי הנורא שנצטווה.

מדרש תנחומא בראשית פרק כב.

אמר אברהם מה אעשה אם אגלה לשרה נשים דעתן קלה עליהן בדבר קטן כ"ש בדבר גדול כזה ואם לא אגלה לה ואגבנו ממנה בעת שלא תראה אותו תהרוג את עצמה מה עשה אמר לשרה תקנו לנו מאכל ומשתה ונאכל ונשמח אמרה לו מה היום מיומים ומה טיבה של שמחה זו אמר להם זקנים כמותינו נולד להם בן בזקנותם כדי לאכול ולשתות ולשמוח הלכה ותקנה המאכל כשהיו בתוך המאכל אמר לה את יודעת כשאני בן ג' שנים הכרתי את בוראי והנער הזה גדול ולא נחנך ויש מקום אחד רחוק ממנו מעט ששם מחנכין את הנערים אקחנו ואחנכנו שם אמרה לו לך לשלום מיד וישכם אברהם בבקר ולמה בבקר אמר שמא שרה תחזור בדבורה ולא תניחני אקום בהשכמה קודם שתקום היא למה בהשכמה שזריזין מקדימין למצות...

מה פירוש דעתן קלה כאן? הניתן להעלות על הדעת כי יש עדיפות לדעה הקלה?....

שר'ת הרשב"א חלק ד סימן רנב

ומה ששאלת ג"כ, איך נותנים זמן* על פי אשה, ומנדין אותה, דדילמא * מדובר בקביעת זמן לדיון

תשכח: נשים דעתן קלה עליהן. בבית דין. אפשר למסור את

תשכח: נשים דעתן קלה עליהן.

לא ידעתי מה זו שאלה. דמה לי איש, מה לי אשה. חזקה אפילו אשה, מימר הזימון גם על ידי אשה. במידה אמרה לו. שאין האשה עשויה נמנעת, ממה שאמרו לה ב"ד, שאין דעתן קלה והמוזמן לא מגיע ניתן להטיל עליו סנקציות כמו נידוי. כל כך.

מה ההבדל בין השואל למשיב ביחס להערכת אחריותה של האשה? לאן נלקח הכלל של נשים דעתן קלה? האם הרשב"א [המשיב] מסכים שזו פרשנות לגיטימית לתוכן של הכלל? וכל זה בלי להזכיר כלל את הספור הפנטסטי של ברוריה - בהזדמנות אחרת.

ג. מקור איסור ייחוד

לאור האמור בתלמוד, האם האיסור הוא מדאורייתא או מדרבנן? שימו לב לדברי הרמב"ם:

הלכות איסורי ביאה פרק כב הלכות ב-ג

...ואיסור ייחוד העריות מפי הקבלה: כשאירע מעשה אמנון ותמר גזר דוד ובית דינו על ייחוד פנויה ואע"פ שאינה ערוה בכלל ייחוד עריות היא...

מה זה דברי קבלה?

ראו את תמצית הסכום של האנציקלופדיה התלמודית בערך 'דברי קבלה':

דברי נביאים וכתובים נקראים דברי קבלה...

וראשונים נחלקו אם דברי קבלה נחשבים לדין תורה או שאינם אלא מדרבנן: יש סוברים שכל מה שתיקנו חכמים ונביאים שעמדו אחר משה רבנו הוא דרבנן... ויש שסבורים כי מה שכתוב בנביאים בדרך הצוואה, כגון שמזהירים על עשה ומתירים על לא תעשה, דבר תורה הוא...

מדוע, אם כן, קורא הרמב"ם לאיסור ייחוד דברי קבלה?

מה תכליתו של איסור זה וכיצד הדבר משפיע על הבנת איכותו. ראו את דברי הרמב"ם ואת דברי הרב קוק.

רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כב הלכה כ

מוסר אביך פרק א סעיף ה

לפיכך ראוי לו לאדם לכופ יצרו בדבר זה ולהרגיל עצמו בקדושה יתירה ובמחשבה טהורה ובדעה נכונה כדי להנצל מהן ויזהר מן הייחוד שהוא הגורם הגדול גדולי החכמים היו אומרים לתלמידיהם הזהרו בי מפני בתי זהירו בי מפני כלתי כדי ללמד לתלמידיהם שלא יתביישו מדבר זה ויתרחקו מן הייחוד: סייגות התורה [=הסייגים של התורה] ענין סייגות התורה אינו מצד עצם ההבאה לעבירה, רק שכמו שהעבירה רעה בעניינה כמו- כן כל העניינים שמקושרים בה, בקשר עילה ועלול, רעים בעניינם, וכדאי לפרוש מהם מאד.

מה ההבדל ביניהם? היש להבדל [אם הוא קיים] משמעות מעשית? מה דינו של מי שנכשל באיסור ייחוד אך לא עבר עבירה מעבר לזאת?

ד. חשש עבירה בשעת אנינות

נסו לבאר את פשר המחלוקת המוצגת בין אבא שאול לחכמים. מה הם מלמדים את תפיסתם את טבע האדם והתנהלותו הנפשית? שימו לב לספור המהווה רקע לעמדת חכמים. הספור המופלא ביותר מופיע בדברי התוספות ד"ה: 'כי היא מעשה'.

כדי לתת לספורים הפנטסטיים הללו ממשות ארצית. אני מבקש להזכיר את השיר 'לילה לא שקט' של שלמה ארצי [1986], שלפי המקובל נכתב על טייס מסוקים שנהרג במלחמת יום הכפורים. מפאת כבוד בית המדרש לא אביא כאן את המילים – רק אציין שהוא מטפל בתופעה שבה אבלים נוטים לעיתים להיצמד לחיים בעוצמה רבה אפילו תוך ירידת מנגוני ההגנה [של צניעות ונימוס וכו'] הרגילים.

ה. האבחנה בין פרוצים לכשרים

האם לאבחנה של רב בין פרוצים לכשרים יש רמז במשנה? השוו לדברי התוספתא פרק ה: מתיחדת אשה אחת עם שני אנשים אפילו שניהם כותים אפילו שניהם עבדים אפילו א' כותי וא' עבד חוץ מן הקטן שאינה בושה לשמש כנגדו...

האם דברים אלו עולים בקנה אחד עם דברי רב? בהנחה שדברי התוספתא מקילים יותר מדברי התלמוד – מה פשר האבחנה בין אחד לשניים אצל עבדים? ראו את ביאורו של ליברמן [תוספתא כפשוטה קידושין עמוד 978 הערה 54] מפני שלא ישמשו אחד בפני השני ואין חוששין שאף השני יעשה כמותו עם אותה אשה.

האם הגישה המקלה בהלכה, מונחית על ידי גישה שוויונית יותר [או פחות] בין גברים לנשים? נסו לסכם את מגוון הסברות שראינו לרתיעתם של גברים מלעבור עבירה בנוכחות אחרים [רש"י, תנא דבי אליהו]. מידדו את קולתן וחומרתן של הסברות לפי קריטריון השוויון בין גברים לנשים. מה התוצאה? נתחו היטב את הראיה שמביא רב יוסף [מגניבת הקורה] – מה הקשר בין גניבה לעריות? מה זה מלמד על טיבם של המעצורים המונעים את החטא?

מיהם ר' חנינא בר פפי וחבריו? מה עולה ממסקנת הסוגיה ביחס להיתר ייחוד בין שני אנשים ואשה? ראו את דברי הפוסקים ונסו לנתחם על פי מה שלמדנו:

שולחן ערוך אבן העזר סימן כב סעיף ו

{השורה הראשונה היא דברי ר' יוסף קארו, אחר כך מופיעים דברי הרמ"א [ר' משה איסראליש] לאחר המילה הגה:} וכן לא יתייחד איש אחד, אפילו עם נשים הרבה:

גה - ו"א דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים, אם הוא בעיר (טור בשם הרא"ש). וסתם אנשים, כשרים הם (ר"ן פ"י יוחסין). אבל אם הם פרוצים, אפילו עם י' אסור. וכל זה בעיר, אבל בשדה, או בלילה אפילו בעיר, בעינין שלשה. (ב"י בשם הראב"ד) אפילו בכשרים (גם זה טור בשם הרא"ש).

מה פשר המחלוקת? איך יכול השולחן ערוך לחלוק על משנה מפורשת [שמתירה לאישה אחת להתייחד עם שני אנשים]? מה זה אומר עלינו?...

לסכום ראו את חלקה הראשון של תשובה הלכתית העוסקת באירוע נורא. ניתוח הביורור ההלכתי הנוגע אליו מאיר כמה נקודות חשובות גם בלימוד שלנו:

ספר אור זרוע ח"א - הלכות יבום וקידושין סימן תרטו ד"ה מעשה שבאת

מעשה שבאת אשת איש לפני רבותינו וסיפרה לפניהם שהיתה מחזרת אחר מזונותיה והלכה עם יהודי בדרך יחידה כי לא מצאה חבורה ויהי כאשר הלכה עמו יומיים בא חבירו ביום ג' והלך עמהם וכשבאו ביער ישבו לנוח והלך השני ותקפה והראשון טמאה והיתה הולכת וצועקת ובוכה וקובלת לעוברים ושבים כך היא מספרת ולא נודע הדבר כי אם מפיה שקבלה בכפר לפני דיני סדום* ונתפסו והיו אותם

שנים במשמר והיא היתה הולכת יחידה בכפר עד ששלח השופט אחר יהודי אחד והוציאם ע"י שוחד אותו יהודי והם הלכו למלכותם והיו מרבותי מתירין אותה לבעלה ומורי ה"ר שמחה אוסר ושלח דבריו למורי רבינו אליעזר בן רבינו יואל זצ"ל הלוי** והשיב לו להתיר וזאת תשובתו הנני המשיב למורי הרב על המעשה הרע אשר אירע. נראה לי לפני עניות דעתי מאחר דליכא עידי יחוד כי אם על פיה הפה שאסר הוא הפה שהתיר כההיא דפ"ק דכתובות. ועל שהלכה עם שני פריצים

* מיהם דייני סדום ולמה הם נקראים כך?
 ** רבי אליעזר בן יואל הלוי, המכונה ראב"ה, מחבר ספר אבי העזרי, בן תקופת הראשונים, 1140 בערך - אחרי 1220. בתקופתו גזירות ובריחות. נחשב מחשובי הפוסקים האשכנזים בדורות הראשונים.

בדרך והיה לה לחוש ליחוד כדאיתא פרק בתרא דקדושין בזה לא הפסידה מגו שלה דאטו כולהו נשי דינא גמירי [=האם כל הנשים יודעות הלכה] כדאמר פ"ק דקדושין... [בנוסף לכך] כה"ג שבכל יום ויום הולכות נשים עם שנים או שלשה אנשים ורואות שבעלי תורה אין מוחים בידם לא ידעו דאסור. דאין בידם להחזיק בני אדם כפריצים כדאמר' אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן וסבורות כל אדם כשר עד שיחזיק לבו כפריץ או כגנב לענין ממון ותלמודא מדמה גניבה לפריצות דאמר התם א"ר יהודה [אמר רב] לא שנו אלא בכשרים אבל בפריצים לא מעשה היה והוציאוה עשרה במיטה א"ר יוסף תדע דמחברי בי עשרה וגנבי כשורא ולא מיכספי מהדדי ואל תתמה שטועות בכך, שהרי רב יהודה נמי שגה בכה"ג דאמר' רב ורב יהודה הוה קאזלי באורחא הוה קא אזלא ההיא איתתא קמייהו א"ל רב לר"י דל כרעך מגיהנם א"ל והא מר הוא דאמר בכשרים שפיר דמי והשיב לאו כגון אנא ואת אלא כגון ר' חנינא וחביריו ונ"ל דרב יהודה הוה ס"ל דכל אדם מחזקינן בחזקת כשר עד שיודע לנו כפריץ אפי' אינו כרב ורב יהודה דמדמי ליה לגניבה כדפרי' ורב ס"ל דיצרא דעבירה תקיף...

